

Карпова І.Д.

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У міфах, казках, прислів'ях, усних оповіданнях і піснях знаходили відображення погляди народу на оточуючий світ. Але міцно утримувалося в пам'яті тільки таке мовлення, яке набувало ритмічної форми, мало вигляд пісні. Тому історія літератури і повинна починатися з вивчення народної пісні [6, с.32].

Пісня – невеликий ліричний вірш, що виконується співом. Може супроводжуватися музичним акомпанементом, танцями. Розрізняють народні пісні і пісні літературного походження, автори яких відомі [3, с.318].

Народна пісня веде свій початок ще з античності, де вона:

1) супроводжувала різні види праці (пісні під час жнив; пісні під час прядіння, ткацтва; пісні під час збирання і вичавлювання винограду; пісня мукомолів; пісенька горшечників; пісня гребців); 2) була важливим компонентом обрядів (календарно-обрядові пісні, власне обрядові пісні). Наприклад, античні пісні-веснянки “Тересіона” – прикрашали гілку оливи і несли її, співаючи цю пісню; піснею “Ластівка” супроводжували обряд зустрічі весни. Дуже цікавим є те, що ці пісні співали, наближаючись до помешкання якоїсь знатної людини, і за шанування господаря та господині просили гостинців [6, с.33-34] (порівняймо з колядуванням на Україні). З власне обрядових пісень у давніх греків найбільшого розвитку, як і в інших народів, отримали весільні пісні (гіменей, епіфаламій, фалічні пісні) та похоронні пісні (френи – голосіння удови, матері й інших жінок).

В Україні давні народні пісні у ХІХ ст. іноді називали *старинами*. Сучасна українська фольклористика налічує понад сто термінів для називання народної пісні. Розглянемо їх з метою систематизації, з'ясування особливостей та доцільності термінологічного вживання.

Традиційною є класифікація українських народних пісень за жанрами. Терміни для їх називання становлять першу групу: *епічні пісні, ліричні пісні, ліро-епічні пісні, ліро-драматичні пісні (ігрові та деякі хороводні пісні, зміст яких розігрувався), пісні-балади, обрядові пісні, необрядові пісні*.

Друга група термінів для називання української народної пісні – пісні за змістом: *історичні пісні, героїчні пісні, соціально-побутові пісні (суспільно-побутові, або станові), історично-побутові пісні, родинно-побутові пісні, пісні набожного змісту (релігійні), дитячі пісні, календарно-обрядові пісні, сімейно-обрядові пісні, величальні пісні, жартівливі (гумористичні) пісні, сатиричні пісні*.

Найбільш численною є третя група термінів – пісні за тематикою. Загальноприйнятою у фольклористиці є класифікація українських народних пісень за хронологічно-тематичним (або історико-тематичним) принципом. Тому тематика пісень досить різноманітна, відбиває історичні події, родинні стосунки, соціальні та виробничі відносини: *пісні про боротьбу з турецько-татарськими загарбниками, пісні про боротьбу з польсько-шляхетськими загарбниками, пісні про стихійні селянські повстання та їх героїв, козацькі пісні, гайдамацькі пісні, рекрутські пісні, жовнірські пісні, чумацькі пісні, заробітчанські пісні, бурлацькі пісні, наймитські пісні, строкарські пісні, ремісницькі пісні, шахтарські пісні, пісні про еміграцію, революційні пісні, робітничі (пролетарські) пісні, пісні про жіночу долю, пісні про кохання (любовні пісні), сирітські пісні, сороміцькі пісні, пісні про пияцтво, вдовині пісні, колискові пісні та ін.*

Четверту групу становлять терміни для називання пісень, що супроводжують різні обряди, види праці: *колядки, щедрівки, пісні-віншівки, веснянки, Великодні пісні, колодчанські пісні, русальні пісні, трійцькі пісні, петрівчані пісні, царинні пісні, купальські пісні, собіткові пісні, жнивварські пісні: зажинкові пісні, жнивні пісні, обжинкові пісні; косарські пісні, пастуші пісні, пісні “коли беруть картоплю”, “коли тіпають льон”, весільні пісні, ладкання, родильні пісні, голосіння, тужіння, ритуальні пісні (ритуальні пісні-команди) та ін.* У практиці вживання часто змішують терміни *веснянки* і *гаївки*, оскільки розмежування цих пісень умовне і різниться тільки календарними строками виконання. Але “не кожному веснянку можна зачислити до гаївок, хоч кожна гаївка є веснянкою. Термін “веснянка” обіймає ширший цикл пісень, “гаївка” вузьчий, бо веснянку в Україні співають цілу весну, а гаївку на Галичині – лише на Великдень” – писав В.Гнатюк [1, с.2]. Різниця ще й у тому, що більшість веснянок співають просто як ліричні пісні, а гаївки, як правило, хороводні, ігрові, більше зберегли свій давній синкретизм (поєднання співу з танком, мімікою, сценічною грою) [4, с.114]. Для називання гаївки зафіксовано також такі терміни: *гаїлки, гаїлки, ягівки, магілки, гагалівки, глаголайки, рогульки, риндзівки, лагойолки, “галя”*.

Щодо походження терміна “ладкання” на означення весільних обрядових пісень. Пояснення знаходимо у І.Огієнка: “...Лада, що відома і в чоловічій формі Лад, або Ладо, - це були боги вірного подружжя, боги любові й веселощів, боги щастя та весни. Слово “лада” визначає вірна дружина, любка, полюбовниця, а “лад” чи “ладо” – вірний чоловік, полюбовник. Ці слова дуже часті в топографічних назвах усіх слов'янських народів” [5, с.110].

Залежно від способу виконання розрізняють: *сольні пісні, колективні (хорові) пісні, діалогічні пісні, пісні-плачі, хороводні пісні, танцювальні пісні*. Для називання танцювальних пісень вживають такі терміни: *шумка, чабарашка, співанка, коломийки, приспівки*. Але обмежувати цю групу зазначеними термінами було б некоректно, оскільки виконання значної частини обрядових пісень, жартівливих пісень поєднується з танцями (гаївки, частівки, весільні пісні та ін.).

В окрему групу треба виділити “зфольклоризовані” пісні літературного походження (термін вжито М.Гордійчуком [2, с.5], на нашу думку досить вдало, оскільки такі пісні набувають всіх ознак народної

пісні): *стрілецькі пісні, січові пісні, повстанські пісні, січово-сокільські пісні, пісні-гімни, пісні-балади.*

Отже, проведене спостереження дає змогу говорити про наявність у сучасній українській фольклористичній термінології тематичної групи “терміни для називання української народної пісні”.

Література

1. Гнатюк В. Гаївки// Матеріали до української етнології.- Львів, 1909.- Т.ХІІ.
2. Гордійчук М.М. Перлини української народної пісні. Пісенник// упорядник М.М.Гордійчук.- К.: «Музична Україна», 1991.
3. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів.- К.: «Рад.школа», 1971.
4. Літературознавчий словник-довідник//Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін.- К.: ВЦ «Академія», 1997.
5. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу.- К., 1994.
6. Радциг С.І. Історія давньогрецької літератури.- М.: «Вища школа», 1982.